

УДК 37.011.3(73) – 051

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЕФЕКТИВНОГО ВЧИТЕЛЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У США

Світлана ШАНДРУК (Кіровоград)

Постановка проблеми. Розбудова незалежної Української держави пов'язана з формуванням нового суспільства, перетворенням усіх суспільних інститутів. Подальша трансформація суспільних відносин, їх загальна модернізація на шляху до демократизації неможлива без реформування системи освіти. Реформування освітньої галузі України проходить з використанням світового досвіду адаптації людини до життя за конкурентних умов сучасного суспільства. Освіта є ключовим фактором для розбудови майбутнього, а школа – першим кроком на шляху освіти. Середня школа – це невід'ємна ланка системи неперервної освіти, яка забезпечує рівень загальноосвітньої підготовки, достатній для здобуття освіти на наступних її етапах.

Зміни у змісті й структурі загальної середньої освіти мають глибинний характер і потребують розв'язання проблем підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про власне особистісне й професійне зростання, уміє досягти нових педагогічних цілей. Домінантною стає підготовка педагога, діяльність якого спрямована не тільки на викладання окремої навчальної дисципліни, а й на здійснення міжпредметних зв'язків, усвідомлення значущості постійного розвитку власної професійної компетентності тощо. Важливим є вміння вчителя організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, а також на її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості. Актуальною проблемою сьогодення є професійна підготовка вчителів середньої школи, яка допоки не відповідає оновленим вимогам суспільства та не забезпечує достатній рівень педагогічної компетентності. При цьому не втрачає актуальності й пошук ефективних шляхів, забезпечення необхідних і достатніх умов для вдосконалення процесу професійної підготовки вчителів- професіоналів, здатних до творчої організації всіх ланок особистісно-зорієнтованого педагогічного процесу, до самореалізації, до виконання нового соціального замовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із теоретичним обґрунтуванням сучасних підходів до професійної педагогічної підготовки та проблеми ефективного вчителя виступили відомі на американському континенті вчені, зокрема з

таких аспектів: реформування системи педагогічної освіти (С. Вілсон, Я. Гекстал, В. Голстід, Д. Гудлед, Л. Дарлінг-Геммонд, Дж. Ферріні-Манді, Р. Флоден та ін.); підвищення стандартів освіти (А. Гарріс, Д. Муїс та ін.); проблеми освітньої культури (Дж. Віллард, Е. Вітт, Б. Гордон, Н. Зімпер, С. Йесаян, Дж. Ку та ін.); шкільна ефективність (Х. Біар, Дж. Гілман, П. Голлі, Д. Гопкінс, Б. Колдвел, Р. Мілікан, П. Мортімор, Р. Овенс, К. Рейд, П. Саммонс, С. Стрінгфілд та ін.); педагогічний менеджмент (Дж. Аплін, А. Гарріс, Р. Кац, Р. Косієр, Т. Кук, Л. Левітон, Д. Муїс, М. Фулан, В. Шедіш, П. Шодербек та ін.); ефективність роботи вчителя (М. Брейн, Д. Брювер, Б. Вулфі, Г. Гайгет, П. Дракер, Дж. Ейплін, Р. Еренберг, Л. Кац, Дж. Кемпбел, Дж. Кінг-Райс, Л. Кіріакідіс, Р. Козйєр, П. МакКормік, Д. Монк, Д. Муїс, Р. Райгер, В. Робінсон, А. Саммерс, Дж. Стенг, Е. Стоунз, П. Шодербек та ін.); продуктивність праці, мотивація персоналу (Р. Рейгер, Дж. Стенг та ін.); підвищення кваліфікації вчителів (С. Вілсон, Дж. Берне, В. Бейярд, Д. Бек, Б. Дваєр, Л. Дарлінг-Геммонд, Х. Остін, П. Фрібоді та ін.); проблема висококваліфікованих вчителів (С. Вілсон, Р. Грінвальд, Л. Геджес, М. Кочран-Сміт, Р. Лейн, С. Нієто, Дж. Ферріні-Манді, Р. Флоден, Р. Шаффер та ін.); питання якості викладання (Д. Брювер, І. Ганусек, Л. Геджес, Д. Гольдхабер, Р. Грінвальд, Дж. Кейн, Б. Крімерс, Р. Лейн, С. Рівкін, Р. Фергюсон, Дж. Шірінс та ін.).

Метою статті є компаративний аналіз питання ефективної діяльності вчителів середньої школи у Сполучених Штатах Америки.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом для визначення стратегічних напрямів розвитку педагогічної освіти в Україні є вивчення та аналіз досвіду підготовки вчителів за кордоном. Країні необхідні суттєві зміни в системі професійної підготовки вчителів, які відповідатимуть сучасним освітнім пріоритетам і завданням. Саме тому для українських педагогів становить інтерес досвід інших розвинених країн у напрямі підготовки педагогічних кадрів.

США мають вагомий педагогічний досвід та розвинену систему професійної підготовки вчителів. Теорія і практика освіти США ґрунтуються на давніх багатонаціональних та історичних традиціях і залежать від державної політики в галузі освіти. Питання вдосконалення

школи та якості освіти стали ключовою проблемою обговорень та досліджень західного світу. Важливою тенденцією освіти є зростання значущості підвищення компетенції вчителів у створенні ефективних шкіл. В багатьох країнах відбувається об'єднання економічних, соціальних та політичних сил з метою створення сприятливого клімату освітніх реформ, у якому школи будуть постійно знаходитись під тиском потреби вдосконалення. Результатом глобального руху у напрямку удосконалення освітньої діяльності стало постійне оцінювання та контроль, який розміщує чітко прописані цілі в центр системних змін.

Ефективність школи прямо залежить від колективу, який працює в цьому навчальному закладі. Рекрутинг, відбір та збереження правильного персоналу, потрібного для успішної діяльності шкільної системи, потребує особливої уваги. Будь-яка спроба вдосконалення і створення ефективної школи починається з директора школи, вчителів та шкільного персоналу. Так, Р.Овенс зокрема зазначив, що «не може бути хороших шкіл без хороших вчителів, а хороші вчителі не можуть відбутися без хороших шкіл, в яких вони можуть вчитися, працювати та підвищувати свою кваліфікацію» [9, с. 20].

Концепція шкільної ефективності є досить складною. Зокрема провідний педагог-науковець С. Стрінгфілд аналізує такі проблеми: що будуть вчити та як будуть навчатися учні; в чому саме буде полягати допомога вчителів, щоб учні вчилися легко, швидко та фундаментально; чого вчителі зможуть навчити учнів; яким чином структурувати курікулум/навчальний план, щоб максимізувати навчання учнів; як учителі будуть виконувати курікулум тощо. Дослідник аргументує, що тільки після вирішення цих проблем можна з обережністю поставити проблему «шкільної ефективності» – як організувати й керувати школою, щоб максимізувати якість курікулуму та викладання [13, с. 55].

Проблеми шкільної ефективності складні, і водночас надзвичайно важливі. Майже кожне суспільство покладає на школу свої освітні завдання (навчити учнів читати, писати, розв'язувати математичні задачі тощо). Діти будуть більш освіченими, якщо вони досягнуть вищого рівня продуктивності, громадянської відповідальності та особистого комфорту. І саме вчителі повинні забезпечити покращення освіти, а школи повинні стати більш ефективними, щоб мати змогу виконувати ці функції.

Ефективність школи залежить від багатьох факторів, особливо в теперішній час, коли на порядку денному стоять глобальні реформи та інновації освітньої галузі. Дослідників, освітніх аналітиків та політиків турбує питання: з чого

складається шкільна ефективність. Вони переймаються проблемою як зробити школи більш ефективними та як підвищити якість та стандарти навчальних досягнень. П. Саммонс, Дж. Гілман та П. Мортімор дійшли висновку, що якісне викладання є стрижнем ефективної освіти. Проте, високоякісні вчителі не завжди працюють на повну потужність, а педагогічний стиль та стратегії є важливими чинниками, що впливають на успішність учнів [11].

Протягом останніх тридцяти років питання якості є головним для більшості програм і водночас кваліфікується як одне з основних понять конкурентної боротьби. Якість – це ключовий концепт майбутнього успіху національної економіки. Значущість терміну «якість» в освітньому контексті, включаючи його політичну важливість, істотно зростає. Концепт «якість» в освіті асоціюється з функціоналістським значенням, яке стосується курікулуму, змісту, методів навчання, контролю та оцінювання методик і технологій. У результаті педагогічних дебатів якість в освіті фокусується на функціоналістській або інструменталістській дефініції освіти [4; 14]. На противагу бізнесу, сфера освіти не може прийняти єдину дефініцію якості. Це означає, що найкращий підхід до якості – це пошук гідних уваги характеристик освітніх програм, яким надана висока оцінка.

Отже, якість у педагогіці означає володіння компетенціями для ефективного навчання. Необхідні компетенції включають можливість визначати/вимірювати навчальні досягнення учнів та впевненість у тому, що батьки задоволені навчальними досягненнями своїх дітей.

Аналіз робіт педагогів-дослідників з питань ефективності школи та якісного вдосконалення (Р. Боскер, А. Брук, Г. Гольдштайн, Д. Гопкінс, Дж. Грей, Д. Джесон, Дж. Еліот, Л. Ерл, Б. Левін, В. Лі, Б. Малфорд, П. Саммонс, Г. Сілінс, Дж. Сміт, Дж. Шірінс) виявив два важливі фактори, необхідних для процесу вдосконалення якості освіти: методика навчання (pedagogical techniques); ефективність шкільного управління.

Інші макроінституційні чинники повинні братися до уваги як фактори підтримки, основна функція яких полягає в підсиленні основного процесу викладання й навчання на уроці та у покращенні результатів навчальної діяльності учнів. Фактично вдосконалення якості освіти стане вдосконаленням якості й кількості наступних складових: удосконалення навчальних досягнень учнів якісно або кількісно залежить від якісного або кількісного вдосконалення вчителя.

Американський дослідник шкільної ефективності Р. Овенс покладає відповідальність за якість викладання на школи. Проаналізувавши безліч джерел дослідник приходить до висновку, що «успішність учнів знаходиться під сильним

впливом шкільної культури» [9, с. 167]. Ця культура складається з цінностей, прав та обов'язків, які існують усередині інституційних структур управління, комунікації, освіти, політики тощо. Успішні школи мають культуру, продуктом якої є атмосфера етосу/ідеалу, моральної цілі у викладанні й навчанні. Продуктивними та успішними спробами змінити школи стали ті, що мали на меті вплинути на загальну шкільну культуру шляхом застосування стратегії колаборативного/спільного планування, колективного прийняття рішень та колегіальної роботи в атмосфері приязної до експериментування та оцінювання результатів. Зміна шкільної культури вимагає від членів колективу усвідомлення та прийняття відповідальності за вдосконалення/покращення школи, що в свою чергу надає вчителям необхідні повноваження й підтримку створювати інструктивні програми, які будуть відповідати освітнім потребам учнів.

Інші дослідники Г. Біар, Б. Колдвел та Р. Мілкан пропонують управлінню освітою стимулювати та підтримувати якість викладання та можливість успішно вирішувати окремі «ключові ситуації» [2, с. 51-52]. Вони дійшли висновку, що шість типів діяльності необхідні для досягнення якості викладання: клінічна допомога (clinical assistance): здатність вчителя діагностувати потреби учня та забезпечити знаннями, які відповідатимуть індивідуальним потребам кожного учня; планування: відбір учителем оптимальних цілей, знань та процедур оцінювання; викладання: результативна передача знань та їх успішне засвоєння учнями; управління класом: підтримка дисциплінованого мікроклімату навчання; моніторинг успішності: безперервний процес оцінювання всіх учнів, інформування про хід процесу клінічної допомоги, планування та викладання; любов до учнів: демонстрація вчителем таких цінностей як повага, співчуття, підтримка, визнання тощо.

Отже, ефективність учителя полягає у його здатності ідентифікувати й досягати результатів у професійній діяльності, яка базується на академічній та професійній підготовці педагога. Професійна й академічна підготовка є головним чинником ефективності, а професіоналізм та освіта повинні бути взаємопов'язаними, щоб не виникало протиріч в ефективності роботи вчителів. Баланс між академічною та професійною підготовкою потрібен для ефективної педагогічної діяльності.

Проте, якщо вчитель може так просто досягти успіху, чому так багато неуспішних та неефективних учителів? Багато спроб було зроблено, щоб виокремити/визначити фактори або умови, які асоціюються з успіхом вчителів. Так, Р. Кац визначає три важливих навичка для

кар'єрного успіху: технічний, гуманітарний та концептуальний, демонстрація яких є обов'язковою для кожного вчителя [6, с. 91]. Вироблення та відновлення цих навичок може відбуватися у спеціально створених для цього інституціях. Усе це означає, що вчитель повинен пройти через формальну освіту/підготовку, яка навчає принципам та теоріям освіти, щоб мати змогу навчати ефективно.

Учителі повинні отримати гарну професійну підготовку, щоб бути ефективними. Наприклад, американські вчителі середньої школи отримують академічний ступінь бакалавра чи магістра в основному з педагогіки (education). Вчителі середньої школи отримують знання з основного предмету/спеціалізації на інших факультетах, а педагогічну освіту здобувають у педагогічному коледжі (College of Education) на факультеті педагогічної освіти (Department of Teacher Education) (TED) за програмою середньої освіти (Secondary Education Program). Ця програма пропонує як додипломну, так і післядипломну освіту для студентів, які прагнуть здобути ліцензію вчителя середньої школи (7-12 класи), та для досвідчених вчителів, які зацікавлені в аналізі власної діяльності. До закінчення університету майбутні вчителі опановують педагогічні дисципліни, вивчають предмет спеціалізації (фізику, хімію, біологію, історію, мову тощо) та проходять педагогічну практику. Період навчання з концентрацією на вивченні предмета може змінюватися періодами більш інтенсивного опанування педагогічних дисциплін або періодами педагогічної практики. Основна ідея такої інтеграції полягає в тому, щоб зробити підготовку вчителів більш продуктивною й такою, що систематично поєднує теорію з практикою та використовує на повну силу навчальні ресурси університетів. Програми вчителів середньої школи (Secondary Teacher) та вчителів-предметників (subject teacher) націлені на підготовку вчителів до виконання завдань загальної освіти. Американське суспільство очікує від цих учителів спроможності й бажання розвивати й реформувати систему освіти США.

Дослідники Р. Рейгер та Дж. Стенг вважають, що вчитель-професіонал повинен бути креативним, цікавим, допитливим, чуйним, дружелюбним та тяжко працювати, щоб бути ефективним на уроці. Тому підготовка вчителів повинна бути структурована таким чином, щоб якнайкраще допомогти їм створити навчальне середовище, що посилює тенденцію до навчання й базується на тренінгу/підготовці [10, с. 63].

Якісний учитель, зазначає П. Мак Кормік, це той, хто надихає учня змагатися сам із собою, виконувати завдання, які, здавалося б, перевищують його можливості, відкривати й розвивати в собі мислителя [8, с. 47]. У той же

час, найкращими вчителями можуть бути лише ті, хто ніколи не припиняє самоосвіту. Це ті люди, які ніколи не перестають читати нові книги, дослухатися до нових думок або обговорювати нові ідеї та чия жага пізнання нескінченна. Дж. Бігз стверджує, що кращі з кращих вчителів – це учні на все життя, люди, які усвідомлюють як мало вони знають та скільки їм потрібно ще про все дізнатися [3].

Інститут Клейтона Крістенсена прогнозує зростаючий сплеск корпоративних ініціатив щодо навчання онлайн. Корпоративне навчання онлайн дозволяє співробітникам у будь-якій галузі і на будь-якому рівні відчувати силу адаптованого навчання, 24/7, на будь-якому технічному пристрої. Замість годин, що відводяться на навчання в аудиторіях, слухачі можуть вчитися у комфортний для себе час, використовуючи адаптовані формати. Кожен може рухатися у своєму власному темпі, вчитися тому, що повинен, плюс вивчати те, що цікавить його самого. Ще порівняно молода галузь, корпоративне електронне навчання, обіцяє надати нові освітні моделі і захоплюючі відкриття у майбутньому.

Підвищена увага також очікується до пошуку кращих способів оцінювання компетенцій та вимірювання індивідуального прогресу у навчанні – до навчання, що базується на компетенціях, і, в кінцевому підсумку до ROI (return on investment), тобто коефіцієнту окупності інвестицій. Нещодавнє придбання Smarterer, яке є головним пріоритетом компанії Pluralsight (сервісу онлайн-навчання для розробників ПЗ), дозволяє вимірювати за допомогою професійного тестування будь-який набір компетенцій за допомогою всього лише 10-ти питань протягом не більше двох хвилин, на основі адаптивного алгоритму. А значить, надає студентам можливість оцінювання будь-якої компетенції, яка може служити основою для нового галузевого стандарту.

Information Week визначає технологію «flipped learning» як ще одну ключову тенденцію освітніх технологій сучасності. Flipped class – це форма змішаного навчання, коли студенти дивляться відео лекції поза класом, вивчаючи контент в Інтернеті онлайн, а потім роблять домашнє завдання у класі безпосередньо під керівництвом викладача. Такий підхід сприяє залученню учнів як у позаурочний час, так під час самого уроку [1].

Педагоги-науковці Л. Кац, Р. Райгер та Дж. Стенг стверджують, що для того, щоб бути ефективними на уроці, вчителі повинні бути допитливими, творчими, емфатичними, зацікавленими, дружніми та працьовитими, створюючи таке навчальне середовище, яке б збільшувало та підсилювало бажання учнів

вчитися [6; 10]. В цьому ж руслі Г. Гайгет та Е. Стоунз стверджували, що хороший учитель – це людина з винятково широкою та сповненою життям інтелектуальною допитливістю [5; 12].

Дослідники Г. Остін, Б. Дваєр та П. Фрібоді наголошують на важливості підвищення кваліфікації персоналу [7]. Удосконалення школи навряд чи відбудеться без постійного професійного вдосконалення вчителів. Важливими чинниками підвищення кваліфікації вчителів є постійно поповнювана база знань, нові соціальні проблеми, з якими сьогодні мають справу школи, та постійна потреба в самооновленні. Плани змін в школі повинні супроводжуватися колаборативним/спільним професійним удосконаленням. Якщо оцінювання ефективності школи сфокусоване на включення до цього аспекту процесу підвищення кваліфікації вчителів та проблеми особистісного вдосконалення персоналу, колектив може бути залученим до спільного набуття важливих професійних та організаційних навиків. Це може вилитися у здатності вчителів повторювати та вирішувати педагогічні задачі.

Учителі – це партнери й рушійна сила процесу вдосконалення школи. Вони будуть реалізовувати свої підходи до роботи, виходячи зі своїх потреб, бажань та амбіцій. Ці чинники збільшують вірогідність участі вчителів у процесі управління школою. Отже, професійна компетентність може сприяти залученню вчителів до шкільного менеджменту та надати персоналу можливості брати участь у процесі прийняття рішень та створенні чогось на зразок колективної власності.

Висновки. Отже, необхідною умовою якісного викладання є професійна компетентна діяльність учителя. Рівень професійної кваліфікації вчителя не є статичним, а постійно змінюється у зв'язку зі швидкими змінами середовища, викликаними технічними, соціальними або інституційними вимогами, а також у зв'язку з неперервним особистісним розвитком індивідуумів і появою нових професійних вимог. Зміна діяльності вчителів потребує нових знань та професійної кваліфікації. У питанні якості освіти роль учителя є життєво важливою для школи, тому педагоги-дослідники закликають до професійної підготовки й перепідготовки вчителів з використанням інноваційних технологій з метою вдосконалення середньої школи.

Серед перспективних напрямів подальшого дослідження заслуговують на увагу такі: особливості розвитку системи педагогічної освіти у розвинених країнах; тенденції розвитку педагогічної освіти в США; модернізація системи професійної підготовки вчителів у США.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Скандан А. Тренди освітніх технологій 2015 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.ua/abroad/higher_school/distance-learning/45903/
2. Beare, H., Caldwell, B. J., & Millikan, R. H. A model for managing an excellent school // In *Creating an excellent school: some new management techniques*. London : Routledge, – 1989. – pp. 125–150.
3. Biggs, J., *Teaching For Quality Learning at University: What the Student Does* (Society for Research into Higher Education). – Open University Press; 2 edition, – 2003. – Режим доступу: [https://www.educatejournal.org/index.php/educate/article/download/81/78+Biggs,+J.,+Teaching+For+Quality+Learning+at+University:+What+the+Student+Does+\(Society+for+Research+into+Higher+Education](https://www.educatejournal.org/index.php/educate/article/download/81/78+Biggs,+J.,+Teaching+For+Quality+Learning+at+University:+What+the+Student+Does+(Society+for+Research+into+Higher+Education)
4. Creemers, B. P. M. From school effectiveness and school improvement to Effective School Improvement: background, theoretical analysis, and outline of the empirical study // *Educational Research and Evaluation*, 8 (4), – 2002. – pp. 343–362.
5. Hight, G. *The Art of Teaching*. London: Methuen & Co., 1963 – 268 p.
6. Katz, R. (1974) *Skills of an Effective Administrator* // *Harvard Business Review* 52, – 1974. – pp. 90–102.
7. Makin, L., Diaz, C., Mc Lachlan, C. *Literacies in childhood: changing views, challenging practice* – Elsevier Australia; 2 edition, – 2007. – Режим доступу: http://findarticles.com/p/articles/mi_hb3336/is_1_31/ai_n31481667/
8. McCormick, P. There's no substitute for good teachers // *US Catholic*, Jun 96, Vol.61 Issue 6, – 1996. – pp. 46–49.
9. Owens, R. G. *Organizational Behavior in Education: Adaptive Leadership and School Reform*, 8th edition. – Boston: Pearson Education, – 2004. – 448 p.
10. Reiger, R. C. & Stang, J. *Education productivity; Labor productivity; Motivation (psychology), Employees – Training of* // *Education*, Vol.121 Issue 1, – 2000. – pp. 62–64.
11. Sammons P, Hillman J & Mortimore P (1995) 'Key characteristics of effective schools: a review of school effectiveness research'. Paper presented at an internal seminar for Ofsted, London: Institute of Education, March 1995, pp. 1–71. – Режим доступу: http://www.highreliability.co.uk/Files/Downloads/School_effectiveness/PSJHPM1995.pdf
12. Stones, E. *An Introduction to Educational Psychology*. Ibadan: Spectrum Books. – 1966. – 424 p.
13. Stringfield, S. *The Analysis of Large Data Bases in School Effectiveness Research*. – Elsevier Science Ltd. – 1994. – 253 p.
14. Zajda, J. *Defining Excellence and Quality in Education* // *New Education*, 16(2). – 1994. – pp. 53–61.

BIBLIOGRAPHY

1. Skonand, A. Trendy osvitnih tekhnologiy 2015 roku [Elektronniy resurs] – Rezhim dostupu: http://osvita.ua/abroad/higher_school/distance-learning/45903/

2. Beare, H., Caldwell, B. J., & Millikan, R. H. A model for managing an excellent school // In *Creating an excellent school: some new management techniques*. London: Routledge, – 1989. – pp. 125–150.
3. Biggs, J., *Teaching For Quality Learning at University: What the Student Does* (Society for Research into Higher Education). – Open University Press; 2 edition, – 2003. – Режим доступу: [https://www.educatejournal.org/index.php/educate/article/download/81/78+Biggs,+J.,+Teaching+For+Quality+Learning+at+University:+What+the+Student+Does+\(Society+for+Research+into+Higher+Education](https://www.educatejournal.org/index.php/educate/article/download/81/78+Biggs,+J.,+Teaching+For+Quality+Learning+at+University:+What+the+Student+Does+(Society+for+Research+into+Higher+Education)
4. Creemers, B. P. M. From school effectiveness and school improvement to Effective School Improvement: background, theoretical analysis, and outline of the empirical study // *Educational Research and Evaluation*, 8 (4), – 2002. – pp. 343–362.
5. Hight, G. *The Art of Teaching*. London: Methuen & Co., 1963 – 268 p.
6. Katz, R. (1974) *Skills of an Effective Administrator* // *Harvard Business Review* 52, – 1974. – pp. 90–102.
7. Makin, L., Diaz, C., Mc Lachlan, C. *Literacies in childhood: changing views, challenging practice* – Elsevier Australia; 2 edition, – 2007. – Режим доступу: http://findarticles.com/p/articles/mi_hb3336/is_1_31/ai_n31481667/
8. McCormick, P. There's no substitute for good teachers // *US Catholic*, Jun 96, Vol.61 Issue 6, – 1996. – pp. 46–49.
9. Owens, R. G. *Organizational Behavior in Education: Adaptive Leadership and School Reform*, 8th edition. – Boston: Pearson Education, – 2004. – 448 p.
10. Reiger, R. C. & Stang, J. *Education productivity; Labor productivity; Motivation (psychology), Employees – Training of* // *Education*, Vol.121 Issue 1, – 2000. – pp. 62–64.
11. Sammons P, Hillman J & Mortimore P (1995) 'Key characteristics of effective schools: a review of school effectiveness research'. Paper presented at an internal seminar for Ofsted, London: Institute of Education, March 1995, pp. 1–71. – Режим доступу: http://www.highreliability.co.uk/Files/Downloads/School_effectiveness/PSJHPM1995.pdf
12. Stones, E. *An Introduction to Educational Psychology*. Ibadan: Spectrum Books. – 1966. – 424 p.
13. Stringfield, S. *The Analysis of Large Data Bases in School Effectiveness Research*. – Elsevier Science Ltd. – 1994. – 253 p.
14. Zajda, J. *Defining Excellence and Quality in Education* // *New Education*, 16(2). – 1994. – pp. 53–61.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шандрук Світлана Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри лінгводидактики та іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна педагогіка, компаративна педагогіка, американістика.

УДК 675:32. 89

ФОРМИРОВАНИЕ ДУХА ЭКОНОМИСТА

Ева ЯГЕЛЛО (Седльце, Польша)

Постановка проблемы. Предпринимательство тесно связано с чертами, действиями и позициями людей. Предприимчивый человек характеризуется инновационностью, активностью, способностью принимать правильные решения, склонностью рисковать, умением справляться с разными трудными жизненными ситуациями. В

современном мире есть много стимулов, обуславливающих формирование предприимчивой личности. Прежде всего, они обусловлены поведением людей из ближайшего социума, что в свою очередь тесно связано с их образованием, экономическим положением, профессиональной активностью, сложившимися убеждениями, национальностью, социальной и